

Atvaļināts pulkvedis Jānis Hartmanis

Pulkvedis Jānis Hartmanis, foto: Ogres TV

Pedagogi trīs paaudzēs

Jāņa vectēvs Hugo kā Latvijas armijas kareivis piedalījās divās Atbrīvošanas kara kaujās: 1919. gadā pie Liepājas pret bermontiešiem un 1920. gadā Latgalē pret Sarkanu armiju, vēlāk kā virsdienesta instruktors Krustabaznīcas kazarmās. Neviena no senčiem nekāds liels saimnieks nav bijis, tomēr vairāki cietuši no komunistu represijām. Jāņa māte Velta nāca no lielas ģimenes, kurā vecāki agri aizgāja mūžībā, tāpēc bērnus «izmētāja» pa audžuģimenēm. Mātes jaunākā māsa Ilga 1941.–1942. gadā izsūtījumā Sibīrijā nomira bada nāvē. Savukārt tēvs Aldis Hartmanis 1944. gada vasarā pievienojās latviešu leģionam. Par laimi, viņš bija saglabājis līdz 1945. gada septembrim pagarinātu Jelgavas ģimnāzijas skolnieka apliecību. Tāpēc, karam beidzoties, filtrācijas nometnē iznāca pavadīt tikai pāris nedēļu.

Pēc kara Aldis Hartmanis ilgu laiku strādāja par skolotāju, tāpat kā viņa tēvs Hugo. Skolotāja bijusi arī Jāņa vecmāmiņa no tēva puses Nadīna. Droši vien tāpēc Jānis savulaik izvēlējās studijas Liepājas Pedagoģiskajā institūtā. Tātad – pedagogs jau trešajā paaudzē!

Jānis Hartmanis dzimis 1957. gada novembrī Kuldīgā. Ģimenē vecāki dēlu un meitu (māsa Anita) audzinājuši, tā sakot, pie darba. Pašam Jānim tāpat allaž patīcis kaut ko meistarot. Tādu skolēnu brīvlaiku, kurā vaļojies, neatceras. Kad puika nāca tādos gados, kad var dot rokā āmuru, tēvs iekārtoja viņu kokzāgētavā naglot kastītes. Vecāki Jelgavā būvēja māju, lai nopelnītu naudu, audzēja kartupeļus, tomātus, kāpostus... Nācās arī ar tiem braukt tēvam līdzī uz tirgu. Absolvējis Jelgavas 45. profesionāli tehnisko vidusskolu (1976).

Tomēr dzīvē dažkārt notiek pēc principa: cilvēks domā, Dievs dara. Jāņa pusaudža gadi sakrita ar vecāku šķiršanos. Dēls palika pie mammas, un, atceroties to laikposmu savā dzīvē, viņš nošūpo galvu: «*Nu, dariju, ko gribēju!*» Tomēr jaunais cilvēks drīz atskārta, ka šāda brīvība nav labākais variants un ka viņa dzīvē nepieciešams, tā sakot, lauziens. Skaidro, ka savā civilajā dzīvē tobrīd nesaskatījis jēgu. Tāpēc sekoja lēmums: brīvprātīgi doties dienēt tajā pašā padomju armijā. Šāds lēmums tolaik nozīmēja papildu bonusu, tāpēc nokļuvis labā vietā – Ziemeļigaunijā, Tapā un Rakverē, 207. zenītraķešu brigādes štāba operatīvajā daļā. Jaunais karavīrs varēja lepoties ar labu vidusskolas diplomu un glītu rokrakstu, tālab drīz pēc ierindnieka pirmo iemaņu apguves dabūja praporščika darbu – ar dokumentiem. Kad dienesta divi gadi tuvojās beigām, krievu virsnieki apsviedīgo puisī vienā mutē mudināja stāties augstskolā, lai gan, piemēram, šofera darbā tolaik varēja nopelnīt vairāk.

Pēc Liepājas V. Lāča Pedagoģiskā institūta beigšanas(1983) jaunais pedagogs vairākus gadus strādāja par skolotāju Ikšķiles astoņgadīgajā skolā (vēlāk vidusskola; 1983–1989), bija skolas direktors, 2001–2004), un Ikšķiles Tautas deputātu padomes priekšsēdētājs(1989–1991). Jānis vienmēr sev apkārt pulcējis jaunus cilvēkus, viņš bija iemīļots kā skolotājs un cienīts kā direktors.

Jānis Hartmanis Latvijas Kultūras fonda grupas talcinieku vidū

Līdz ar atmodas laika pirmsākumiem Jānis Hartmanis ir bijis daudzu sabiedrisko aktivitāšu virzītājspēks. Neilgi pēc Latvijas kultūras fonda dibināšanas 1987. gada 5. oktobrī domubiedru grupa dibina LKF atbalsta grupu, kurā kopš pirmās dienas ļoti aktīvi iesaistās arī Jānis Hartmanis. Tiek sagatavots grupas darbības plāns vides sakopšanā un organizētas atbalstītāju kupli apmeklētas talkas. Kopumā tika paveikts grandiozs darbs, cilvēki kā skudras rosījās visās malās un viņu vidū gandrīz vienmēr redzējām darbojamies arī Jāni. Viņš pielicis

roku Ikšķiles luterāņu kapu vārtu atjaunošanā. Kad 1988. gada vasaras beigās Ikšķilē izveidojās Tautas frontes atbalsta grupa, Jānis Hartmanis bija tās iniciatoru un organizētāju vidū un TF atbalsta grupas valdes loceklis. Sakopšanas darbs Ikšķilē turpinājās un pateicoties Jāņa atrastajām ziņām par Brāļu kapos guldītajiem strēlniekiem radās iespēja uzstādīt plāksnītes ar kritušo vārdiem. Hartmanis pašvaldībā centās panākt atbalstu Ikšķiles novadpētniecības muzeja dibināšanai, tomēr vairāk par solījumiem diemžēl neizdevās panākt.

Jānis Hartmanis, šobrīd atvaļināts pulkvedis, cilvēks, kuram ir bijusi ļoti nozīmīga loma Zemessardzes 54. Ogres bataljona un Latvijas Zemessardzes tapšanā un attīstībā. Toreizējais Ogres rajona Tautas deputātu padomes priekšsēdētājs Ēriks Zaķis piedāvāja viņam uzņemties Ogres rajona zemessargu koordinācijas štāba vadību – 1991. gada 26. augustā viņš tika iecelts par štāba priekšnieku un 1991. gada 9. septembrī Zemessardzes priekšnieks A. Gorbunovs viņu iecēla par 27. Ogres Zemessardzes bataljona komandieri. Šobrīd tas ir 54. Inženiertehniskais bataljons – viena no retajām vienībām Bruņotajos spēkos, kas pilda uzdevumus, kuri saistīti ar ikdienas risku, piemēram, neitralizē sprādzienbīstamus priekšmetus. Arī J. Hartmanim, tāpat kā citu novadu zemessargiem netrūkst stāstu par cīņu ar noziedzību pagājušā gadsimta 90. gados:

“Laikam šis ir gadījums, kad var sevi paslavēt. Ogres bataljonā tolaik, kad biju tā komandieris, nebija neviena pārkāpuma par pretlikumīgu ieroču pielietošanu. Vienā otrā citā vienībā tādi bijuši.

Tāču ar noziedzību bija jācīnās. Bija tā, ka te centās iefiltrēties dažādas nežēlīgas bruņotas bandas. Tās bija 1992. gadā. Pienāca informācija štābā Ogrē, ka benzīntankā, kas atrodas pie Ogres robežas, ieradusies čečenu bandīti. Benzīntanku nomāja tēvs un dēls, kam noziedznieki pateica, ka nākamajā dienā jāsamaksā nodeva. Abi nomnieki ieradās pie mums, visu izstāstīja. Tad savācām naudaszīmes, piefiksējām numurus, jau bija izstrādāta sistēma, kā šādos gadījumos rīkoties. Nauda bija jānodod dzīvoklī, kur profesionāli iekārtojam slēpni. Tā, lai nebūtu nekādu iespēju izmukt. Pats es atrados ārpusē pie loga kā komandieris. Bijām gatavi šaut, ja būs tāda nepieciešamība. Jau pēc trijiem naktī viņi ieradās, bruņojumā bija pistoles un naži. Aplencām. Tie bija mūsu bataljona speciālās nozīmes vienības karavīri. Viens čečens nepadevās, pret viņu pielietoja tuvcīņas paņēmieni, viņš zaudēja samaņu, ar pistoli tam pārsita galvaskausu – varēja kaulu saskatīt. Visiem sasēja rokas aiz muguras un aizvedām uz valsts policiju. Tie noziedznieki bija jāsit, tad viņi kā žurkas aizmuka. Tas virziens, kā pēc tam stāstīja gudri vīri, esot bijis Polija, Vācija.”

Foto: V. Mihailovskis

Uz pieciem viens ierocis

No šodienas pozīcijām raugoties, pirmās zemessargu plejādes entuziasms un patriotisms, ar kādu viņi devušies sargāt Latviju, šķiet zināmā mērā pārsteidzošs. To derētu dzirdēt vienam otram, kas neko labu mūsu valsts ikdienā nesaskata.

“Bija grūti, naudu zemessargiem tolaik nemaksāja. Trūka finansējuma, allaž atpalikām no igauņiem un lietuviešiem. Kā noturējāties ilgus gadus – tie stingrie veči palika, viņi arī izaudzināja jauno paaudzi. Tagad no tiem vīriem viens otrs ir pulkvedis un ģenerālis.

Deviņdesmitie gadi – rāvāmie bez atvaļinājumiem, nodarot pāri savām ģimenēm, kas mūs bieži neredzēja. Bet tas ir nesis augļus, skatos uz mūsdienu Zemessardzi un saprotu, ka manas dzīves aktīvā daļa nav izniekota.”

Zemessardze mūsu dienās esot tas, par ko 90. gados J. Hartmanis sapņojis.

“Iedomājies, 1992., 1993. gadā uz pieciem zemessargiem bija viens ierocis! 54. bataljonā visi saņēma šautenes tikai 2002. gadā.”

Par pirmo desmitgadi runājot, pulkvedis uzsver, ka nevajagot būvēt fantastiskas gaisa pilis par Zemessardzes pagātņi.

“Tolaik varējām lietot vienīgi partizānu kara – mazo vienību taktiku. 1992. gada vasarā daļēji nelegāli partizānu kara vešanas paņēmienus mācīja divi latvieši no Zviedrijas armijas. Tajā akcents bija uz slēpņiem, izlūkošanu, novērošanu, labs kurss divu nedēļu garumā. Tajā piedalījās arī nākamais Bruņoto spēku komandieris Raimonds Graube,”

1999. gadā bijis Zemessardzes štāba mācību dienesta priekšnieks. Pēc atvaļināšanās no dienesta Latvijas Republikas Nacionālo bruņoto spēku Vadības grupas Komandiera biroja vecākais eksperts militārās vēstures, tradīciju un patriotiskās audzināšanas jautājumos. 2014. gadā apbalvots ar III. šķiras Viestura ordeni ar šķēpiem.

Zemessardzes 5. Zemgales brigāde 1993. gadā izdeva, "Partizānu komandiera rokasgrāmata". Tā bija 150 lapaspuses bieza grāmata, paredzēta dienesta lietošanai, kuras autors ir brigādes komandieris pulkvedis Jānis Hartmanis.

Kur esat, latvju streļķi?

Pulkvedis Jānis Hartmanis, foto: V. Mihalovskis OVMM

Jāni izsenis vilka pie mazliet aizmirstām vēsturiskām, dabas un kultūras lietām. Savā pirmajā izglītības iestādē – Aizupes astoņgadīgajā skolā – viņš, pateicoties skolotājam Ņinai Cielavai, dziļāk ieinteresējās par vēsturi. Toreiz gan «vienotajā padomju valstī» visi mācījās vienu – PSRS vēsturi, un nacionālo republiku vēsture bija stipri falsificēta. Arī to studēt neskaitījās prestiži. Tāpat kā mūsdienās! Jānis saka:

«Jo kļūsti vecāks, jo vairāk interesē dzimtas saknes. Žēl, ka jaunībā to nenovērtējam. Atmodas laikā Ikšķilē intervēju vairākus vecās paaudzes cilvēkus, kuri daudz ko pastāstīja gan par ulmaņlaikiem, gan par Pirmo pasaules karu. Pēc pārdesmit gadiem pie manis nāca viņu radinieki un lūdza kopijas no šīm atmiņām. Domāju: kur bijāt agrāk? Bet pats jau arī tagad nožēloju, ka savulaik vairāk neiztaujāju savu vectēvu un nepierakstīju viņa atmiņas.»

Grāmatas "4. Vidzemes strēlnieku pulks. 1915-1917" prezentācija, 2015

Šajā latviski patriotiskajā domāšanā viņu ievirzīja ne vien vecāki, bet arī rakstnieks Egons Līvs. *«Iepazināties, Latvijas Kultūras fonda projektos pētot latviešu kuģniecības vēsturi. Manai mātei meitas uzvārds ir Brauns, un viņas senči bija jūrnieki Ventspilī. Tāpēc ieinteresējos par šīm lietām. Žēl, ka Egons tik agri aizgāja mūžībā. Viņš bija ļoti vispusīgs cilvēks un ne vien rakstīja kinoscenārijus un romānus, bet arī varēja lepoties ar plašām zināšanām par latviešu strēlniekiem. Rakstnieks bija ar daudziem no viņiem ticis un lasījis padomju laikos aizliegtu literatūru. Egons Līvs mani arī uzvedināja uz šīs pētniecības takas.»*

Valasprieks – pētniecība

2012. gadā Jānis izveidoja interneta portālu Latviešu strēlnieku saraksts un arī patlaban ir tā uzturētājs un redaktors. Sabiedriskā kārtā, nesaņemot atbalstu no valsts. Pētnieks stāsta, ka datus sācis vākt jau agrāk. Portāla galvenā sadaļa ir šis saraksts, ko redaktors cenšas papildināt burtiski katru dienu. Patlaban tajā atrodamas ziņas par 50 030 latviešu strēlnieku. Pavisam bija aptuveni 60 tūkstoši, tāpēc, jādama, atlikusi tikai «pati astīte»! Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrodamas tūkstošiem latviešu strēlnieku aizpildītās anketas par viņu dzīvi un motīviem, kāpēc katrs nolēmis stāties strēlnieku bataljonā.

Jānis Hartmanis ir sarakstījis vairākas nozīmīgas grāmatas par latviešu strēlniekiem:

“Latviešu strēlnieki Ķekavas kaujā 1916.gada martā” (2012);

“Latviešu strēlnieki Nāves salā” (2014);

“4. Vidzemes strēlnieku pulks. 1915-1917” (2015);

“Kauja pie Mazās Juglas upes 1917. gada 1. un 2. septembrī” (2020)

Jānis ir arī izdevumu “Latvijas Republikas Zemessardzes 54. Ogres bataljons 1991 – 2021” un “Latvijas Republikas Nacionālie bruņotie spēki” autors. Pēdējā atrodami pirmoreiz apkopoti dati par mūsdienu Latvijas armijas vēsturi. Grāmata tapusi trīs gadus kopš 2017. gada pavasara. Tādējādi saprotams, ka galvenais vaļasprieks ir arī viņa darbs – Latvijas vēstures atsevišķu lappušu pētniecība.

Jautāts par ikdienas aktivitātēm Jānis stāsta ka kopš jaunības spēlē galda tenisu. Bijis Liepājas Pedagoģiskā institūta izlasē. Arī vēl tagad varot vinnēt vienu otru pārdesmit gadu jaunāku zelli. Kad jautāju, vai dzīvē kaut ko nožēlo, viņš atbild:

«Nu nē! Ko tad – pārrakstīt savu mūžu? Neatbalstu «otrreiz dzīvošanas» teoriju, jo nav jēgas to plati likt otrreiz. Dzīve jeb liktenis ir katram savs. Mēs Latvijā varam būt lepni un priecīgi, ka dzīvojam šajā laikmetā. Vai tad pirms 35 gadiem kāds varēja iedomāties, ka reiz atkal dzīvosim neatkarīgā Latvijā? Dzīve ir dzīve, un viss, kas tajā bijis, ir labi. Vienmēr esmu sliecies uz pozitīvo pusi un tagad, kad dzīves aktīvākais posms jau tā kā iet uz beigām, jo īpaši jādodomā pozitīvi. Kā saglabāt veselību? Jāizvairās no stresa, jābūt optimistam un jāpiekopj veselīgs dzīvesveids. Vairāk jākustas un jāpiedomā, ko ēd. Nu, jūs jau zināt: vairāk dārzenus, mazāk gaļas... Vai vīrietim viegli no ikdienas ēdienkartes izsvītrot gaļu? Nu, ja sakož zobus, tad var iztikt!

Aivars Liepiņš, Laikraksts “Diena”, 19. jūnijs, 2020

Atis Klimovičs, “Latvijas Avīze”, AS “Latvijas Mediji”, 11. septembris, 2022

“Ikšķiles almanahs”, 2. laidziens; “Apgāds Mantojums”, 2007